

Türkiye'de tablo sahteciliği var mı?

Kaya Özsegin

Tablo sahteciliği, üstün bir ressamlık yeteneği, derin bir sanat tarihi bilgisi, uzmanlığa ve ayrıntıya varan teknik ve estetik kültür birikimini gerektirir. Türkiye'de bu yetenekte sahteci kişiler var mıdır?

Taklit ve sahtecilik ilk bakışta birbirinden türeyen, birbirini çağrıştıran sözcükler gibi görünür. Bir tablonun sahtesini ya da ona yakın benzerini oluşturmak ayrı şeylerdir oysa. Birinci davranışta tekil bir yapının tüm ayrıntılarına inerek ikinci bir "benzer"i ortaya konulmaya çalışılır, ya da bir sanatçının üslubuna adapte olunarak, o sanatçı elinden çıkmış izlenimi veren ve kuşkusuz o sanatçıyla ilgisi olmayan yeni bir yapıt üretilir. Bu yapıtı üreten kişi taklit ettiği ya da öykündüğü sanatçının ismi arkasına sığınır, bir başka deyişle, o sanatçının yapıtını ve kişiliğini sömürür. Fransızların "falsification" adını verdikleri sahtecilik olayı budur. Bir de, daha çok genç sanatçıların yetişme dönemlerinde etisi altında kaldıkları ya da anlatımının gizlerini öğrenmek istedikleri büyük ustaların yapıtlarını müze ya da galerilerdeki asılları önünde kopya ederek yöneldikleri bir uğraş var ki, sanat için gerekli olduğu kuşku götürmeyen bu tür bir uğraşın, yukarıda sözünü ettiğimiz sahtecilik olayıyla uzaktan yakından bir ilgisi yoktur elbet. Bilindiği gibi, Platon ve Aristoteles tarafından geliştirilmiş olan "mimesis" kuramı, duygularımızla algıladığımız ve gerçekte bir taklit olan dış dünyanın sanatçı yorumundaki bir ikinci taklidi anlamına gelir. Sanatın, doğanın taklidine dayandığı görüşünden hareket edenler de sanatçının doğada gördük-

lerini olduğu gibi, tualı üzerine geçir-mesi gereğinden söz ederler. Sanatın doğayı taklitte başladığını öne sürerler. Sanatçının taklidiyle doğanın taklidi arasından bu bakımdan dolayı bir ilişkinin varlığı akla gelebilir. Ancak, sanatçının taklidinde teknikle bütünleşmiş olan bir "yorum"u anlama ve algılama güdüsünün önemli bir payı var. Hemen bütün büyük sanatçıların ilk gençlik dönemlerinde kendilerine usta belledikleri bir sanatçının yapıtını kopye ettikleri görülmüştür. Picasso, Laurec'i, Titien, Giorgione'yi "taklit" etmişti. Watteau ve Fragonard, bir süre Pont-Neuf tüccarlarına bir önceki yüzyılın Flaman ressamları türünde resimler yapmışlardı.

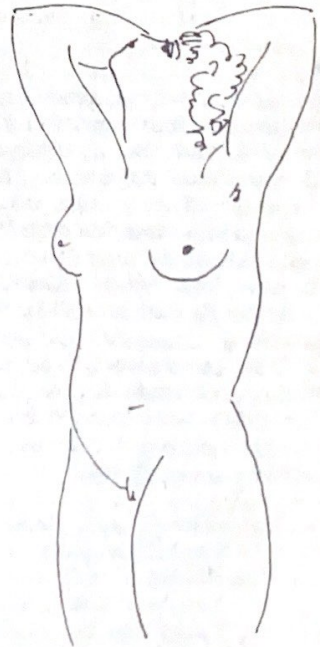
Ama, bizim konumuz bu tür bir taklit değil; sözü, bir süredir kulaktan kulağa dolaşan, ne galericiler ne de ressamlar tarafından açıkça dile getirilmeyen, üstü örtülü suçlamalarla geçirtilen bir konuya, sahtecilik konusuna getirmek istiyoruz. Nokta Dergisi (S. 32) bu konuyu Türk resminin "töhmət" altında bulunduğ-

nu belirtecek ölçüde ağır sayılabilecek bir yargıya dayandığına ve soruna böylece kamuoyunun dikkatini çektiğine göre, bizim gibi başka çevrelerin de konuya eğilmelerinde yarar var.

Derginin konuyla ilgili olarak sanatçılar ve galericilerle yaptığı görüşmeler soruna —eğer gerçekten böyle bir sorun varsa— açıklık getirmiyor, bir bölümü sahtecilik iddiasının bir "balon" olduğunu öne sürerken, bir bölümü de açık biçimde olmasa bile, özellikle son birkaç yıl içinde çeşitli yollarla galerilere kuşkuyla bazı yapıtların geldiğini, ancak bu yapıtların sahte olup olmadıkları konusunda başvurulacak kaynakların bulunmadığını, mahkemelere yansımış bir-iki olayın ise henüz sonuçlanmadığını belirtmekle yetiniyorlar. Görünen odur ki, iddiaların doğruluğunu kanıtlayacak bilgilerden uzatayız. Genellikle birtakım "olasılıklar" üzerinde durulmakta, söz konusu kuşkuyla tablolar hakkında "ekspertiz" raporu ya da görüşü istenen kişilerse birbirini tutmayan ya da kesin kanı öne sürmeyen görüşlerle yetinmektedirler.

Elmyr de Hory'nin yaptığı bir Matisse, bir Modigliani ve bir Picasso

"Sahtecilik" filminde Orson Welles ve Elmyr de Hory

BATI'DAKİ GELİŞMELER

Acaba Türkiye'de iddia edildiği gibi gerçekten bir "sahtecilik" olayı var mıdır? Bu soruya cevap aramadan önce, sahtecilik mesleğinin Batı'daki gelişmelerine şöyle bir göz atmak yararlı olabilir. Büyük paraların döndüğü, milyarder isimlerinin karıştığı Batı'daki sanat pazarlaması için tablo sahteciliği —ya da sahtekârlığı— bu pazarlamanın doğal bir uzantısıdır. Başta Fransa olmak üzere, ileri birçok Batı ülkesinde yasalara ters düşmediği sürece sahtecilik yapmak, herhangi bir mesleği sürdürmekle eşdeğerdedir. Bugün Fransa'da ünlü ressamların tablolarını kopye ederek piyasaya süren ve bu işten milyonlar kazanan sanatçılar vardır. Ancak, bu sanatçılar kopye ettikleri tabloların arkasına "gibi, tarzında, üslubunda" anlamına gelen "à la manière de..." etiketi yapıştırmak ve böylece taklit ettiği sanatçının kim olduğunu belirtmek zorundadır. Aksi halde, yürürlükte bulunan yasalar karşısında suç işlemiş olur. Bir ara Fransa'da ünlü bir sahtecinin Elmyr de Hory'nin yaptığı sahte Matisse ve Modigliani'ler sanat pazarını sarsmıştı. Hatta, bu kişi bir başka sahteciyle, Clifford Irving'le birlikte Orson Welles'in belgesel nitelikte bir filmine de konu olmuştu. Irving, milyarder H. Hughes'a "sahte" resim satıyordu. Tüm yüz yılın en yetenekli sahtescisi olarak anılan Hory'ye bakarsanız, onun bu sahte tabloları yapmaktaki amacı, sanat pazarında bir ara görülen tikanıklığı aşmaktır. Bugün yalnız onun değil, başka sahteci ressamların yaptığı resimler 50 kadar müzede yer alıyor.

Sahteciliği yasaların suç saydığı çizgiye götürenler de var bu arada. Taklit ettiği ünlü ressamların tablo-

David Stein iş başında

ları altına onların imzalarını da atmış olan David Stein, bunlardan biri. Amerika'da ve Fransa'da bu yüzden hapse girmiş, dört yıl yatmış. Ayrıca, büyük tazminatlar ödemek zorunda kalmış. Fransa'daki yasalar, bir tablonun taklit edilmesini suç saymıyor. Ancak, sahte resimler bir kazanç kapısına dönüşünce, yani bunlar pazarlanınca, devlet sahteci ressamın yakasına yapışıyor. Ama, onun da bu resimleri pazara sürerken dayandığı bir görtüş var. Örneğin, Davit Stein'a göre Picasso, aynı konunun, diyelim ki, 150 resmini yapmış. 151. ve 152. resim niçin olmasın? Bir iddiaya göre, Michel Ange bile antik Yunan heykellerinin kopyelerini yapmıştı.

Ancak, Stein'in borusu fazla ötmüyor: İsviçre ve Almanya'dan son-

ra yerleştiği New York'ta bir galeri açarak sahte resimlerini sergilediği bir sırada —yıl 1966'—dır Metropolitan Operası için yaptığı fresklerin açılışı nedeniyle New York'a gelen Chagall, Stein'in galerisine de uğruyor. Kendi resimlerinin tıpatıp benzeri Chagall'lerle karşılaşınca, tümünün derhal yok edilmesini istiyor.

Fransa'da bu işi "usulüne göre" yürüten ve yasalarla başı derde girmeyen Jean Jacques Montford gibileri de var. Taklit ettiği ressamların isimlerini kullanmıyor bu sanatçı. Müstherilerini, tabloları satın almadan önce tualin arkasına bakmaları konusunda uyarıyor. Çünkü, aksi halde "hiçbir hak iddiası" kabul edilmeyecektir. 1970'li yılların sonunda Paris'te düzenlediği kopya resimler sergisinin adına "à la manière de..." gibi bir kayıt koymayı ihmal etmemişti... Böylece, gerçek meslek bir tür "resmi"leşme niteliği kazanmış oluyordu. Binin üzerinde tablonun kapışıldığı bu sergiden en fazla resim alanlar Amerikalılar olmuştu. Başlangıçta adı sanı bilinmeyen bir taşra ressamı olan Hollandalı Von Meegeren ise sahte Vermeerler yapınca, birden üne kavuşmuştu.

İster yasal, ister yasal olmayan tüm sahtecileri birleştiren bir tek özellik var: Taklit ettikleri sanatçıları sevmek, onların tekniklerini en ince ayrıntısına kadar irdelemiş olmak.

Yasal nitelikli "sahte" resimlerin alıcıları genellikle üç grupta toplanıyor: Büyük ustaların yapıtlarını arayan, fakat onları alacak paraları bulunmayanlar. Bu gibiler, sahte bir tabloya sahip olmayı ilerde özgün bir yapıt sahibi olmak için para biriktirmeye itici bir neden saymaktalar. İkinci gruba girenler, ellerinde özgün bir koleksiyon bulunduran, ancak onları sahteleriyle "ustaca" karıştırmaktan, böylece evlerine gelenlere "blöf" yapmaktan hoşlanan kişiler. Ama, asıl kopya veya sahte resim meraklıları büyük koleksiyon sahibi milyarderler. Bunlar, ellerindeki özgün yapıtların sahte kopyalarını büyük sahtecilere sipariş ediyorlar, güvenlik nedeniyle de özgün yapıtları bankalardaki özel kasalarında saklı tutuyorlar.

Bu küçük dökümden ortaya çıkan sonuç şudur: Tablo sahteciliği ister yasal yoldan yapılmış olsun, ister olmasın, üstün bir ressamlık yeteneği, derin bir sanat tarihi bilgisi, kopya edilecek sanatçıların konusunda ise uzmanlığa ve ayrıntıya varan teknik ve estetik kültür birikimini gerekli kılıyor.

TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Şimdi, açıklamamızın başında sordüğümüz soruyu biraz daha genişleterek yineleyebiliriz: Türkiye'de bu yetenekte sahteci kişiler var mıdır? Söz gelişi, bir Fikret Mualla'yı —taklit edildiği konusunda yaygın iddialar bulunduğu için, bu sanatçının adını öncelikle anıyorum—, Çallı'yı, Osman Hamdi'yi —hele Osman Hamdi'yi— Şeker Ahmet Paşa, Avni Lifij, Şevket Dağ ve Ayvazovski'yi tekniklerinin inceliklerine girecek ölçüde anlamış, sanatsal kişiliklerini özümlemiş "sahteci ressam"dan söz edilebilir mi? Ben, bu sorulara olumlu karşılık verileceği, verilebileceği kanısında değilim. Zaman zaman ortaya çıkan za-yıf ve bir ölçüde de gülünç taklitler, konuya geniş boyutlu bir sahtecilik süsü verilerek abartılmış sayılı örnekler olabilir. Ülkemizde eski resim pazarının canandığına ilişkin gelişmeler, alıcıyı bu pazara yönelttiği için birtakım yeteneksiz sahtecilik özentilerini heveslendirmiş olsa da, eski tablo alıcılarının dikkatli davranmalarıyla bu heves sahtecilerin kursağında düğüm-lenebilir.

Konuya bir de yasal açıdan yak-laşalım: Türkiye'de 1951 yılından bu yana yürürlükte bulunan "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu" ile, aynı yıl bizim de üye olarak katılmış olduğumuz Uluslararası Bern Sözleşmesi, tablo sahteciliğini yasaklayıcı ve sa-natçının haklarını güven altına alıcı hükümler getirmektedir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun manevi haklar bölümünde konuyla il-gili olarak şöyle bir hüküm yer almak-tadır: "Eseri, sahibinin adı ile yahut adsız olarak umuma arz etme veya ya-yımlama hususunda karar vermek se-lahiyeti, münhasıran eser sahibine aittir.

Bir güzel sanat eserinden çoğalt-ma ile elde edilen kopyalarla bir işlen-menin aslı veya çoğaltılmış nüshaları üzerinde asıl eser sahibinin ad veya alametinin kararlaştırılan veya âdet olan şekilde belirtilmesi ve vücuda ge-tirilen eserin bir kopya veya işleme olduğunun açıkça gösterilmesi şart-ır." (Madde: 15).

Aynı maddenin devamı anlaşmaz-lık halinde eserin "hakiki sahibi"nin hakkının tespitini mahkemeden iste-yebileceğini göstermektedir. Elbet, eserin "hakiki sahibi"nin hayatta bu-lunmaması halinde karar mercilerine başvurma hakkı sanatçının varisleri-ne ait olacaktır.

Nitekim, Bern Sözleşmesi'nin "mükerrer" 6. maddesi de aynı ko-nuyla ilgilidir: Eser sahibi, haiz oldu-ğu mali haklardan müstakil olarak ve hatta bu hakların devrinden sonra da-

Montford, sahte bir Magritte üzerine, sahte bir Leger oturtacak

hi eserin kendi eseri olduğunu beyan etmek ve bu eserin kendi şeref ve şö-hretine zarar veren her türlü bozuluşu-na, parçalanışına veya herhangi bir şekilde değişikliğe uğratılmasına, ya-hut aynı eserin başka herhangi bir su-retle haledir edilmesine muhalefet etmek hakkını bütün hayatı boyunca muhafaza eder" (Bak: Doç. Dr. İlhan Öztrak, "Fikir ve Sanat Eserleri Üze-rindeki Haklar, s. 111. Ankara. 1971).

Aynı şekilde, gene FSEK'nun 8. maddesi bir fikir ve sanat eserinin sa-hibinin onu "vücuda getiren kişi" ol-duğunu belirtmektedir. Aynı yasaya göre, bir fikir ve sanat ürününe eser niteliğini kazandıran "ana unsur", onun sahibinin, yani yaratıcısının özelliğini taşımasıdır (Md.: 1). Demek oluyor ki, bir fikir ve sanat eserine özellik kazandıran kişidir o eserin sa-hibi. Eser üzerindeki manevi ve mali haklar da doğaldır ki, o kişiye ait ola-caktır.

Yasal açıdan kopya olduğu belirlenmeyen ait olduğu sanatçının yapı-tını ve imzasını aynen taklit ederek piyasaya sürülmüş olan bir tablo sahtecilik kapsamına girmekte, bu işi üst-lenmiş olan kişi de suçlu durumuna düşmektedir.

Ancak, suçun yasalarda belirtil-mesi sanat sahteciliği gibi çok

"hassas" bir konuda karar verecek olan ekspertizlerin ya da uzman kad-roların işini kolaylaştırmıyor. Bu ki-şiler üstünde karar verecekleri, sahte-lerini gerçeklerinden ayıracakları sa-natçıları en az bu işin sahteciliğini ya-pın işgüzarlar kadar bilmelidirler. Çünkü, mesleğini bilinçle yürüten sahte tablo yapımcıları ellerinden çı-kan işe eski yapıt görüntüsü verebil-mek için çağdaş tekniğin olanakların-dan büyük ölçüde yararlanıyorlar. Örneğin, yaptıkları sahte resmin bo-yalarını kurutmakta, ultraviyole ışın-larını kullanıyorlar. Ya da sahte resim, kâğıt üzerine çizilmişse, kâğı-dı çaya batırmak ya da özel sarartıcı-lar kullanmak suretiyle alıcıyı aldatacak yöntemlere başvuruyorlar.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkün: Bizde gerçek anlamda tablo sahtecileri ne iyi ki henüz yetişmemiş-tir. Yetişmesi için de daha uzun za-mana ihtiyaç vardır. O bakımdan, galerileri telaşa düşürecek ölçüde sahtecilik olayları henüz söz konusu de-ğildir. Ama, olabilecekler için de uyanık bulunmak gerektiğini söyle-mek bile fazla olur.

Peki bizde hiç mi taklit resim ya-pın yok dersiniz, ona da cevabımız şu olabilir: Bizde "à la manière de..." yöntemiyle resim yapanlar her zaman olmuştur. Bugün de olduğu gibi...